

วารสาร นาคบุตรปริทรรศน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

NARBHUTPARITAT JOURNAL

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

ปีที่ 14 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2565 Vol. 14 No. 3 September - December 2022

Received: March 15, 2021

Revised: August 14, 2022

Accepted: August 21, 2022

พุทธศาสนากับพลวัตทางความเชื่อในสังคมไทย

Buddhism and Dynamics of Beliefs in Thai Society

สุรดา (สุมาลัย) กาลวิบูลย์*

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

*ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author) E-mail: surada.gan@sru.ac.th

Surada (Sumalai) Ganwiboon*

Faculty of Humanities and Social Sciences, Suratthani Rajabhat University

บทคัดย่อ

พุทธศาสนากับพลวัตทางความเชื่อในสังคมไทยเป็นบทความทางวิชาการที่ศึกษาความเชื่อในพุทธศาสนาที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อในสังคมไทย โดยศึกษา 4 ความเชื่อหลักในสังคมไทยตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน ผลจากการศึกษาเอกสารพบว่า 1) ในยุคก่อนประวัติศาสตร์คนไทยเชื่อเรื่องผีและไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อของคนพื้นถิ่นตั้งแต่ยุคโบราณที่ผู้คนยังชีพด้วยการล่าสัตว์ ต่อมาในยุคปฏิวัติเกษตรกรรมความเชื่อได้พัฒนามาเป็นความเชื่อเหนือธรรมชาติและไสยศาสตร์ เมื่อรับเอาพุทธศาสนาเข้ามาจึงได้หลอมรวมเข้ากับความเชื่อเดิม 2) ในสมัยสุโขทัยจนถึงต้นรัตนโกสินทร์มีความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ โดยได้รับอิทธิพลมาจากคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง เชื่อว่ากรรมและผลของกรรมอันจะนำไปสู่การเกิดใหม่ในโลกหน้า เป็นความเชื่อหลักในสังคมไทยมากกว่า 800 ปีจึงมีผลต่อศิลปและวัฒนธรรมไทย 3) ความเชื่อในระบบเหตุผลนิยมและวิทยาศาสตร์เกิดการปฏิรูปพุทธศาสนา ความเชื่อในไตรภูมิพระร่วงถูกลดบทบาท เน้นการตีความคำสอนในพุทธศาสนาโดยใช้เหตุผลนิยมและสอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ และ 4) ลัทธิบริโภคนิยม ได้ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของคนในสังคมไทยให้กลายเป็นผู้บริโภค จนเกิดพุทธพาณิชย์ แม้ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรแต่ความเชื่อทั้งสี่ยังคงตอบโจทยความต้องการที่พึงทางใจของพุทธศาสนิกในการปลอบประโลมใจ ให้ความหวัง และให้ความสงบสุข ดังที่เกิดขึ้นในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: พุทธศาสนา; พลวัตทางความเชื่อ; สังคมไทย

Abstract

Buddhism and Dynamics of Beliefs in Thai Society is an academic study that examines the evolution of Buddhist beliefs in relation to Thai cultural beliefs from prehistory to the present. The study demonstrates that since the emergence of Buddhism in Thailand more than 2,000 years ago, this extended period came along with social changes and dynamics of beliefs, which still prevail in Thai society. The paper demonstrates the following four core beliefs predominating in Thai society: i) in the prehistoric era, Thai people's beliefs were oriented toward Animism and Supernaturalism, which remains the primary preference of most marginal populations in present-day Thailand; ii) From the Sukhothai period to the beginning of the Rattanakosin period, Thais believed in Kamma and rebirth, which have been fundamental concepts in Thai society for over 800 years, influencing Thai arts and culture; iii) Emphasis placed on interpreting Buddhist teachings via rationalism and following scientific concepts downgraded the importance of Buddhist Thought in Tribhum Phra Ruang; iv) Consumerism has changed the worldview of people in Thai society and brought about Buddhist Consumerism where practice, spirituality, rites, and rituals became Thai Buddhist commercialization. These four types of beliefs still prevail in the ever-evolving Thai society, corresponding to the environment and background of the followers.

Keywords: Buddhism, Dynamics of Beliefs, Thai Society

บทนำ

พุทธศาสนาได้ฝังรากลึกลงในดินแดนแถบสุวรรณภูมิมากกว่า 2,000 ปี ส่งผลต่อความเชื่อ พฤติกรรม และวัฒนธรรมของคนไทยจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของคนไทย พุทธศาสนาได้หลอมรวมกับผู้คนและความเชื่อท้องถิ่น แม้ว่าคำสอนในศาสนาจะไม่เปลี่ยนแปลง แต่ผู้คนก็นับถือได้ปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและสภาพแวดล้อม ในที่นี้ผู้เขียนเรียกว่า “พลวัตทางความเชื่อในสังคมไทย” ซึ่งผู้เขียนต้องการสื่อถึงพฤติกรรมและการตอบสนองของคนไทยต่อความเชื่อ และปัจจัยรอบตัวที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความเชื่อต่อพุทธศาสนา อันส่งผลกระทบต่อตนเองและสังคมที่อยู่ร่วมกัน

ดินแดนในแถบประเทศไทย มีมนุษย์เข้ามาอาศัยเมื่อ 40,000 ปีล่วงมาแล้ว คาดว่าจะเป็นมนุษย์แรกเริ่ม (Homo Sapiens) อาศัยแบบเร่รอนตามฤดูกาลอาหาร กระจายอยู่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ในลักษณะเครือญาติ เชื่อในอำนาจ ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่บนพื้นดินในธรรมชาติที่เรียกว่าวิญญาณนิยม (Animism) (Wanliphodom, 2017) อันเป็นความเชื่อของพรานป่าในยุคโบราณ เชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตหนึ่งในหลากหลายสายพันธุ์ที่สามารถสื่อสารกับทั้งสถานที่ พืช สัตว์ รวมถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้โดยตรง อีกทั้งยังสามารถต่อรองกฎเกณฑ์ในการควบคุมพื้นที่ที่ใช้อาศัยอยู่ ร่วมกันได้ (Harari, 2018) นอกจากนี้ผู้คนในยุคนี้ยังมีความเชื่อในชีวิตและความตาย รวมถึงเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติจนมีการประกอบพิธีเพื่อควบคุมอำนาจนี้ (Sisuchat, 2001) ทั้งนี้ยังพบว่าหลายชุมชนมีการใช้พื้นที่ที่เชื่อว่า ศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันในการประกอบพิธีรอบปี พิธีดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงกับพลังเหนือธรรมชาติ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นพัฒนาการแรกเริ่มของศาสนาและไสยศาสตร์ ต่อมาเมื่อ 6,000 ปีที่แล้ว ผู้คนได้ขยับความเชื่อมาเป็นการเชื่อในพลัง บนท้องฟ้าเหนือพื้นดินรวมถึงไสยศาสตร์ (Supernaturalism) และได้เปลี่ยนจากสังคมเร่รอนมาเป็นการตั้งถิ่นฐาน ในลักษณะติดที่ ตั้งแต่ปี 2,500-1,700 ปีลงมา จึงได้เกิดการรวมตัวกันเป็นรัฐเล็ก ๆ อีกทั้งยังได้รับเอาความเชื่อแบบเหนือธรรมชาตินิยม (Supernaturalism) จากอารยธรรมจีนใต้ มีการประกอบพิธีกรรมขอฝนโดยผู้นำที่เป็นประมุข ของเผ่ารัฐ ดังที่พบกลองมโหระทึกในแทบทุกภูมิภาคของประเทศไทย (Wanliphodom, 2017) แม้ว่า แฮรารี (Harari) จะไม่ได้กล่าวถึงความเชื่อแบบเหนือธรรมชาตินิยม แต่การอธิบายความเชื่อแบบเทวนิยม (Theism) ก็มีความสอดคล้อง กับความเชื่อแบบเหนือธรรมชาตินิยม โดยแฮรารีได้ระบุว่าเทวนิยม เป็นแนวคิดที่มีต้นกำเนิดเพื่อควบคุมธรรมชาติ ทั้งพืชและสัตว์โดยเทพผู้เป็นใหญ่ หรือเทพเจ้ามีหน้าที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับพืชและสัตว์ ดังที่ ปรากฏในเทพปกรณัมที่มักกล่าวถึงสนธิสัญญาอย่างเป็นทางการว่ามนุษย์จะอุทิศตนแด่พระเจ้าเพื่อแลกเปลี่ยน กับการที่เทพจะมอบอำนาจเหนือพืชและสัตว์ในการตอบแทน ผ่านพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อแลกเปลี่ยนกับคำสัญญา ที่จะให้เก็บเกี่ยวผลผลิตได้อย่างอุดมสมบูรณ์ ทั้งนี้แฮรารีมองว่าแนวคิดเทวนิยมเป็นแนวคิดที่ลดบทบาทของแนวคิด แบบวิญญาณนิยม อีกทั้งยังเป็นการยกระดับเทพเจ้าและมนุษย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการกระทำของมนุษย์เป็น ตัวกำหนดชะตากรรมของระบบนิเวศน์ทั้งหมดอีกด้วย (Harari, 2018)

พุทธศาสนาเข้ามาในดินแดนแถบประเทศไทยในพุทธศตวรรษที่ 3 เมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชได้อุปถัมภ์ การสังคายนาพุทธศาสนาครั้งที่ 3 ในปี พ.ศ. 235 และได้ส่งคณะสมณทูตไปเผยแผ่พุทธศาสนายังดินแดนต่าง ๆ รวมถึง ดินแดนในแถบสุวรรณภูมิ (Promkhunaporn, Phra (P.A. Payutto), 2009) ต่อมาในสมัยเริ่มประวัติศาสตร์ระหว่าง พุทธศตวรรษที่ 5-8 ทางภาคใต้มีการติดต่อค้าขายกับพ่อค้าชาวอินเดียและพ่อค้าจากแถบเมดิเตอร์เรเนียน ในพุทธศตวรรษที่ 9-10 พุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้ามาสู่สังคมไทย แต่ได้รับความเลื่อมใสในพุทธศตวรรษ ที่ 10-11 พุทธศาสนาที่เข้ามาน่าจะเป็นพุทธศาสนาแบบมหายานนิกายมหาสังฆิกะ ในพุทธศตวรรษที่ 12-13 พุทธศาสนาและศาสนาฮินดูได้ประดิษฐานอย่างมั่นคงและมีการเผยแผ่ออกไป ในพุทธศตวรรษที่ 14-15 ศาสนาฮินดู ได้รับการฟื้นฟูโดยได้ผนวกเอาลัทธิตันตระเข้ามา ประกอบกับการทูตและการค้าขายกับราชวงศ์ปาละแห่งอ่าวเบงกอล และการติดต่อทางศาสนากับประเทศเนปาล รวมถึงการเป็นสมาพันธรัฐศรีวิชัยกับสุมาตราและชวา ทำให้ลัทธิ ตันตระวัชรยานที่รุ่งเรืองในดินแดนแถบนี้เข้ามาสู่ภาคใต้ได้อย่างรวดเร็ว ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 พระเจ้าสุริยวรมัน ที่ 1 ทรงวางรากฐานความเชื่อตามแบบพุทธศานามหายานลัทธิตันตระวัชรยาน และสืบสานโดยเชื้อสายของพระองค์ ในศตวรรษหลัง ส่งผลให้พุทธศานามหายานเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งในดินแดนแถบนี้ ในพุทธศตวรรษที่ 18 พระเจ้า ชัยวรมันที่ 7 ได้ผนวกพุทธศานามหายานกับแนวคิดของพุทธศาสนาหินยานนิกายสรวีรวาท (เถรวาท) ส่วนศาสนา ฮินดูที่เป็นรากฐานเดิมได้ถูกนำมาผนวกเข้าด้วยกันเพื่อความเป็นเอกภาพในการปกครอง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 17-18 พุทธศานามหายานแบบกัมพูชาหรือลพบุรีได้แผ่กลับมาสู่ภาคใต้ ในพุทธศตวรรษที่ 19 อิทธิพลทางการเมือง ของกัมพูชาได้เสื่อมถอยลง ส่งผลให้พุทธศานาแบบมหายานลดอิทธิพลลง พุทธศาสนาหินยานจึงเข้มแข็งขึ้น อีกทั้ง พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์มีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อของผู้คน นอกจากนี้ยังมีภรณ์มณฑลพระเจ้ากรุงศรีลังกา และส่งผู้คนไปศึกษาหลักพุทธธรรมในศรีลังกา (Sisuchat, 2001) สยามได้รับเอาพุทธศาสนาเถรวาทแบบ

ลังกาวรค์เข้ามาโดยพระสงฆ์ไทยที่กลับมาจากการศึกษาพุทธศาสนาในลังกาได้มาตั้งสำนักเผยแผ่พุทธศาสนาที่เมือง นครศรีธรรมราช ต่อมาในปี พ.ศ. 1820 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชได้ขึ้นครองราชย์ ทรงส่งทูตมานิมนต์พระมหาเถระ สังฆราชจากนครศรีธรรมราชมายังวัดอรุณภูมิในกรุงสุโขทัย ต่อมาในปี พ.ศ. 1897 พระมหาธรรมราชาที่ 1 หรือ พญาสิทธิเสด็จขึ้นครองราช พระองค์ทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาและทรงศึกษาพระธรรมจนแตกฉาน จนถึงกับทรงพระ ราชนิพนธ์เตฎมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง (Chaiyotha, 1957) ไตรภูมิพระร่วงมีอิทธิพลต่อสังคมไทยนับตั้งแต่นั้นจนถึง สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จนเมื่อเจ้าฟ้ามงกุฎได้ทรงออกผนวช ทรงเห็นความย่อหย่อนพระวินัยและ ขาดความแม่นยำในพุทธวจนะ จึงทรงหันไปเข้ารับพุทธศาสนาในรามัญนิกาย แล้วทรงปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนทรง ก่อตั้งพุทธศาสนาเถรวาทนิกายใหม่คือ “ธรรมยุติกนิกาย” ในปี พ.ศ. 2376 ธรรมยุติกนิกายมุ่งสอนพุทธศาสนาให้เข้า กันได้กับวิทยาศาสตร์กระแสหลักของตะวันตก (Sivaraksa, 2007) ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาที่ไทยได้เปิด ประเทศทำการค้ากับต่างชาติ จึงรับเอาวิทยาการ เทคโนโลยี และวัฒนธรรมเข้ามา นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง ความเชื่อและการใช้ชีวิต และได้รับเอาลัทธิบริโคนิยมเข้ามาจนเกิดพุทธพาณิชย์ในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่าสังคมไทยมีความเชื่อที่หลากหลาย เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและความก้าวหน้าทางวิทยาการ เพื่อให้เข้าใจพลวัตทางความเชื่อในสังคมไทยและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อพุทธศาสนา บทความทางวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อในพุทธศาสนาที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อในสังคมไทย โดยเรียงเรียงตามลำดับช่วงเวลา 1) พุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องผีและไสยศาสตร์ ตั้งแต่ช่วงเวลาก่อนประวัติศาสตร์ จนถึงปัจจุบัน 2) พุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ ตั้งแต่ยุคสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น 3) พุทธศาสนากับความเชื่อในแนวคิดทางวิทยาศาสตร์และการปฏิรูปพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงช่วงกึ่งพุทธกาล และ 4) พุทธศาสนากับลัทธิบริโคนิยม เปรียบเทียบแนวคิดและความ เป็นอยู่ในสมัยอยุธยากับแนวคิดบริโคนิยมในยุคปัจจุบัน ดังนี้

พุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องผีและไสยศาสตร์ (ก่อนประวัติศาสตร์ - ปัจจุบัน)

สังคมไทยประกอบด้วย 3 ความเชื่อหลักที่ผสมกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิต ประกอบด้วย ความเชื่อเรื่องผี (Animism) ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ (Supernaturalism ในช่วงต้น และ Theism ในช่วงเวลาต่อมา) และความ เชื่อในศาสนาพุทธ (Universal religion) ความเชื่อเหล่านี้นอกจากจะไม่มีข้อขัดแย้งแล้วยังส่งเสริมซึ่งกันและกัน อีกทั้ง ยังมีการจัดความสำคัญและหน้าที่ในการปฏิบัติ กล่าวคือ ทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมและร่วมพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด ทำพิธีสู่ขวัญกับพราหมณ์ หากเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะไปหาหมอธรรม หมอลำ หรือหมอผีให้ทำหน้าที่เกี่ยวกับผี ทั้งนี้การ เกิดขึ้นของศาสนามีความเชื่อมโยงกับความเชื่อทั้ง 3 จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่พุทธศาสนาเองก็ผสมผสานทั้งสามความเชื่อ จนยากที่จะแยกออก อีกทั้งแนวทางในการปฏิบัติศาสนากิจยังกลายเป็นไสยศาสตร์เนื่องจากคนปฏิบัติศาสนาโดยคิด แบบไสยศาสตร์ กล่าวคือปฏิบัติเพื่อผลเฉพาะหน้าเท่านั้น (Phongphit, 2005)

ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพลังอำนาจเหนือมนุษย์ เกี่ยวกับชีวิต มนุษย์ สัตว์ พืช จิตวิญญาณ สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันระหว่างผีกับมนุษย์ ซึ่งเป็นไปด้วยความเคารพ อ่อนน้อม และความกตัญญูต่อผีที่คุ้มครองดูแล ส่งผลให้วัฒนธรรมไทยมีพิธีกรรมในการเช่นสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ หรือจิตวิญญาณที่อยู่ในป่าเขาธรรมชาติทั่วไป (Atikomnantha, 2007) คำว่า “ผี” เป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลัทธิกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมี ตัวตนได้ ผีอาจแบ่งออกได้กว้าง ๆ เป็น 5 ประเภท คือ 1) ผีร้าย 2) ผีบรรพบุรุษ 3) ผีวิรบุรุษหรือผีผู้พิทักษ์ (Chaiyodha, 1957) 4) ผีเทวดารักษ์ และ 5) ผีประเภทอื่น ๆ (MuengWong, 1977)

นับตั้งแต่มนุษย์อุบัติขึ้นมาในโลกนี้ มนุษย์ยังชีพโดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก และพบว่าธรรมชาตินั้นให้ คุณอนันต์แต่ก็มีโทษอย่างมหันต์ โดยที่มนุษย์ยังไม่มีความรู้เพียงพอที่จะหาคำตอบถึงที่มาที่ไปของการเปลี่ยนแปลง ทางธรรมชาตินี้ได้ มนุษย์จึงเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติดลบันดาลให้เป็นไป เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ มีความโปรดและเมตตา มนุษย์จึงได้ประกอบพิธีกรรมเพื่อสักการะเช่นสรวงสังเวศ เพื่อลดความรุนแรงและการสูญเสีย ในชีวิตและทรัพย์สิน บันดาลโชคลาภและความอุดมสมบูรณ์ให้แก่มนุษย์ (The Fine Arts Department, 2009)

จนเมื่อพฤติกรรมของมนุษย์เปลี่ยนไปมนุษย์มีความต้องการควบคุมธรรมชาติมากขึ้น จึงเกิดแนวคิดในการสร้างเทพเจ้า เพื่อควบคุมธรรมชาติที่เราอาจเรียกได้ว่าคือแนวคิดแบบไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยการควบคุมอำนาจลึกลับในธรรมชาติและจักรวาล เพื่อให้อำนาจนั้นบันดาลให้เกิดผลที่พึงปรารถนา ไสยศาสตร์จึงเป็นเรื่องของการใช้อำนาจลึกลับเพื่อผลประโยชน์เฉพาะหน้าให้ได้ผลที่ต้องการ (Phongphit, 2005) “ไสยศาสตร์” เป็นคำสมาส มาจากคำว่า “ไสย” หมายถึง นอนหลับ หลับไหล ส่วนคำว่า “ศาสตร์” หมายถึง ความรู้ ดังนั้น “ไสยศาสตร์” จึงแปลว่า ความรู้ของผู้ที่ยังหลับไหลอยู่ (Pundarikwiat, 1997) ทั้งนี้ศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่ทำหน้าที่ควบคุมอำนาจลึกลับในธรรมชาติเพื่อให้เกิดผลเฉพาะหน้าที่ต้องการ ต่อมา มีการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์และเปลี่ยนชื่อเป็นศาสนาฮินดู ซึ่งมีบทบาทสำคัญในราชสำนัก อีกทั้งแนวคิดเรื่องอวตารของศาสนาฮินดูในกายวิเศษณ์มีผลต่อแนวคิดในสังคมไทย พระมหากษัตริย์ไทยถือว่าเป็นองค์อวตารของพระนารายณ์ อีกทั้งพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ในประเทศไทยมีทั้งรัฐพิธีและปรากฏในวิถีชาวบ้านในทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย (Khamwansa, 1999)

พุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกับผีและไสยศาสตร์ จะเห็นได้จากพระเครื่อง ชาวไทยเชื่อว่าพระเครื่องมีพุทธคุณอันศักดิ์สิทธิ์ช่วยให้เข้าถึงสิ่งที่ปรารถนา พระเครื่องในสังคมไทยเกิดขึ้นหลังจากพุทธศาสนาเถรวาทในทวารวดีเสื่อมลง จึงถูกศาสนาฮินดูและพุทธมหายานเข้ามาปะปน ไทยรับเอาการสร้างพระพิมพ์มาจากพุทธศานามหายานลัทธิตันตระ จนถึงรัชกาลที่ 3-5 เกิดประเพณีสร้างพระพิมพ์เพื่อทำบุญต่ออายุพระพุทธรูปศาสนา แม้ว่าคนไทยจะนับถือพุทธศาสนา กว่าร้อยละ 80 แต่ชาวพุทธเหล่านี้กลับนับถือพุทธศาสนาที่เจือด้วยผีและไสยศาสตร์ ไสยที่ว่านี่คือการสร้างวัตถุมงคลที่เป็นเครื่องรางของขลังทางไสยศาสตร์ ส่วนการนับถือผีนั้นอยู่คู่กับสังคมไทยมาโดยตลอด เนื่องจากผีตอบสนองความ เป็นความตายความยากดีมีเงินในโลกนี้ได้ อีกทั้งผียังยินดีรับสินบนจากมนุษย์ ผีจึงผูกพันอย่างต่อเนื่องและมากมาย แม้แต่การเข้าวัดของคนไทยก็ยังทำรูปแบบเดียวกับการขอจากผี กล่าวคือกราบไหว้พระพุทธรูปเพียงเพื่อขอลาภขอยศ เช่นเดียวกับการขอจากผี เนื่องจากคนส่วนใหญ่มองพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ค้นชินกับการประกอบพิธีกรรมที่มักเป็นเรื่องของไสยศาสตร์เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการจากทั้งผีและทั้งไสยศาสตร์ ตลอดจน การบนบานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งในและนอกพุทธศาสนา นอกจากนี้ผีกับไสยศาสตร์ยังสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยในปัจจุบัน มองทุกสิ่งเพียงแค่นี้ คือ รักษาความมั่นคงในชีวิตแค่เพียงโลกนี้ไม่ให้ความสำคัญกับโลกหน้าซึ่งเป็นเป้าหมายของพุทธศาสนา (Wanliphodom, 2017)

จะเห็นได้ว่าแม้ว่าคนไทยจะรับเอาความเชื่อในพุทธศาสนาเข้ามาเป็นความเชื่อหลักในสังคม แต่ก็ไม่ได้ทิ้งความเชื่อเรื่องผีและไสยศาสตร์ที่มีอยู่แต่เดิม กลับผนวกรวมความเชื่อทั้งพุทธ ผี และไสยศาสตร์จนแทบจะเป็นเนื้อเดียวกันแล้ว ยังผลให้พุทธศาสนาในประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างจากพุทธศาสนาในประเทศอื่น อีกทั้งพุทธศาสนาในประเทศไทยยังผนวกเอาความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่เข้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ในช่วงเวลากว่าแปดร้อยปีความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่มีผลต่อผู้คนและสังคมไทยจนเกิดวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนขึ้น

พุทธศาสนากับความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ (สุโขทัย - รัตนโกสินทร์ตอนต้น)

ความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่เชื่อว่าบาปบุญที่ทำในปัจจุบันส่งผลให้ผู้คนไปเกิดในนรกหรือสวรรค์ อันเป็นสถานที่รองรับหลังการละสังขารจากโลกนี้ เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับโลกหลังความตายมากกว่าโลกในชีวิต ปัจจุบัน แนวคิดนี้ปลูกฝังผู้คนในสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมาจากคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของจักรวาลวิทยาของสังคมไทยซึ่งส่งผลต่อพุทธศาสนาในประเทศไทยทั้งในแง่สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม (Visalo, Phra , 2003) ไตรภูมิพระร่วงเดิมชื่อเตภูมิกถา แต่งขึ้นในสมัยสุโขทัยโดยพระมหาธรรมราชาลิไท ทรงนิพนธ์จากการค้นคว้ารวบรวมจาก 30 พระคัมภีร์ เนื้อเรื่องเริ่มต้นด้วยการอธิบายสภาพความเป็นไปของภูมิทั้งสาม ได้แก่ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุภูมิ รวมถึงอธิบายการดับและการเกิดขึ้นใหม่ของสัตว์ต่าง ๆ และในตอนท้ายได้กล่าวถึงพระนิพพาน และการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระนิพพานอันเป็นอุดมคติยอดปรารถนาของพุทธศาสนิก (Tapvech, 1981)

ไตรภูมิพระร่วงสะท้อนให้เห็นแนวคิดในพุทธศาสนาว่ายอมรับโลกอื่นที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์ โดยกล่าวถึงโลกอื่นใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะของระดับแห่งจิตใจ หรือภูมิ กับลักษณะของสถานที่หรือโลก เรียกว่า “ภพ” ซึ่งทั้งภูมิและภพประกอบด้วย 1) ระดับจิตใจหรือโลกที่ยังเสพงาม 2) ระดับจิตใจหรือโลกของผู้ที่รับรู้ปริมาณ และ 3) ระดับจิตใจหรือโลกของผู้ที่ได้อุปมา นอกระนั้นยังมีระดับจิตใจที่อยู่เหนือโลกที่เรียกว่า โลกุตตรภูมิอันเป็นระดับจิตใจของผู้ที่เป็นพระอรหันตบุคคล (Dhammapitaka, Phra (P. A. Payutto)., 1995)

ความหมายของกรรมและการเกิดใหม่ กรรมกับการเกิดใหม่เป็นหนึ่งในแนวคิดหลักในพุทธศาสนาที่มีผลต่อพฤติกรรมด้านศีลธรรมและจริยธรรมของศาสนิก พระพรหมคุณาภรณ์ นิยาม “กรรม” ไว้ถึงสองนิยาม คือ 1) การกระทำ ไม่ได้ไม่ชั่วในตัวเองขึ้นอยู่กับกระทำ และ 2) เจตนา คือ ความคิด จงใจ เมื่อบุคคลจงใจมีเจตนาใดแล้วย่อมแสดงออกเป็นการกระทำทางกาย หรือทางคำพูดอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้การกระทำที่ไม่ประกอบด้วยเจตนาไม่พิจารณาว่าเป็นกรรม เนื่องจากพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับแรงจูงใจหรือเจตนาเป็นหลัก (Payutto, 2007) นอกจากนี้ “กรรม” ยังหมายถึงกฎแห่งกรรมอันเป็นเหตุนำไปสู่การเกิดใหม่ แม้ว่าพุทธศาสนาจะปฏิเสธแนวคิดเรื่องอัตตา หากเชื่อในการเกิดใหม่ซึ่งเป็นการรวมกันของ 2 ส่วนประกอบหลัก คือ กายและจิตที่มีการเปลี่ยนแปลงในทุกขณะ เมื่อส่วนประกอบเหล่านี้แยกจากกัน แต่กรรมของเจ้าของร่างยังคงอยู่ ซึ่งเป็นส่วนที่นำไปสู่การเกิดใหม่อันนำไปสู่การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ หรือ “วัฏสงสาร” ซึ่งแปลว่าการท่องเที่ยวไป การเดินทาง การหมุนเวียน หมายถึงการท่องเที่ยวไป การเดินทางไกล การเวียนตายเวียนเกิดจากภพนี้ไปสู่ภพหน้า และภพต่อ ๆ ไปจนกว่าจะดับสิ้นกิเลส (Narada, 1988) ทั้งนี้องค์ประกอบในการไปเกิดในสังสารวัฏที่เรียกว่า “ไตรวัฏ” หรือ “วัฏฏ 3” ประกอบด้วย กิเลส กรรมหรือการกระทำ และวิบาก เมื่อบุคคลถูกกิเลสครอบงำและควบคุมให้ทำสิ่งต่าง ๆ จึงต้องทำกรรม เมื่อมีการกระทำย่อมมีผลคือวิบากตามมา トラบใดที่ยังมีกิเลสกระตุ้นให้เกิดการกระทำย่อมให้ผลคือวิบากตามมาอย่างแน่นอน จึงนำมาสู่การเวียนตายเวียนเกิดนับภพนับชาติไม่ถ้วนในสังสารวัฏ (Academic Division University of Dhammakaya California, 2006) ดังจะเห็นได้จากประเพณีและพิธีกรรมในสังคมไทย เช่น ประเพณีสารทเดือนสิบที่มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับที่เรียกว่า “เปรต” ผู้ที่ได้ทำกรรมชั่วไว้จึงต้องไปเกิดในนรก และต้องรอความช่วยเหลือจากญาติที่เลี้ยงดูในช่วงเวลาที่ได้รับอนุญาตให้กลับมาเยี่ยมโลกเพื่อมารับอาหารและข้าวของเครื่องใช้รวมถึงเสบียงกรังที่จะนำกลับไปอุปโภคและบริโภคในปรโลก ทั้งนี้เราจะพบได้ว่า มีการทำกรรมชั่ว และได้ผลคือโดนลงโทษให้ไปเกิดเป็นเปรตได้รับทุกขเวทนา ตลอดจนความกตัญญูและเอื้ออาทรของลูกหลานที่ต้องการช่วยเหลือให้ญาติของตนได้พ้นทุกข์ (Ganwiboon, 2015)

นอกจากไตรภูมิพระร่วงจะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยแล้ว ยังส่งผลให้คนไทยมีความเชื่อและเลื่อมใสในพุทธศาสนาจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ดังจะสังเกตได้จากจำนวนวัดในประเทศไทยที่มีมากถึง 45,571 วัด แม้ว่าจะร้างไปถึง 6,090 วัด (National Office of Buddhism, 2015, p. 7) แต่เดิมวัดและชุมชนมีความใกล้ชิดกันมากแทบทุกชุมชนมีวัดของตนเอง วัดมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนทุกเพศ ทุกวัย และทุกช่วงอายุ (Wanliphodom, 2017) กุลบุตรแม้แต่เจ้านายก็ต้องทรงอาศัยวัดเป็นที่ศึกษา ไร่เรียนคัมภีร์ ศาสตร์ ศิลป์ อายุรเวท จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนดิรัจฉานวิชา (Sivaraksa, 2007) วัดในสังคมไทยจึงมิได้เป็นเพียงสถานที่หากเป็นโครงสร้างทางสังคมที่มีส่วนในการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นศูนย์กลางทางสังคม จิตใจ กิจกรรม และวัฒนธรรมยังผลให้ผู้คนในชุมชนมีสำนึกร่วมถึงความ เป็นคนกลุ่มเดียวกันและมีชีวิตรอดร่วมกัน วัดยังเป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ความรู้และความคิดเห็นใหม่ เป็นที่พึ่งให้แก่คนต่างชุมชนให้นำนากลุกลานมาฝากให้อาศัยทั้งที่อยู่และอาหารในระหว่างการศึกษาเล่าเรียน นอกจากนี้วัดยังเป็นพื้นที่แสดงออกซึ่งความมั่งคั่งของชุมชน เนื่องจากคนโบราณไม่นิยมแสดงความโอ้อวดในเรื่องส่วนตัวแต่แสดงออกผ่านการสร้างวัดหรือการทำบุญแทน ทั้งนี้พระสงฆ์ยังเป็นทั้งผู้นำและเป็นทั้งพึ่งในการให้คำแนะนำสั่งสอนในการดำรงชีวิต เป็นครูผู้นำความรุ่งเรืองมาสู่ชุมชน เป็นศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงยังมีบทบาทในการสร้างบ้านแปงเมือง อีกทั้งในยามศึกสงครามเจ้าคณะสงฆ์ยังมีสิทธิ์ในการเกณฑ์ไพร่พลในท้องถิ่นออกต่อต้านขับไล่ข้าศึกศัตรูอีกด้วย (Wanliphodom, 2017)

ความสั่นคลอนของความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ เมื่อสยามจำต้องเปิดประเทศค้าขายกับต่างชาติ ในปี พ.ศ. 2398 เนื่องด้วยชาติตะวันตกบีบบังคับ อีกทั้งยังจำต้องทำสนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือที่เรียกว่า สนธิสัญญาเบาว์ริง แม้ว่าจะเป็นสนธิสัญญาที่เอาเปรียบ อีกทั้งยังก่อให้เกิดสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่สยามกลับได้อานิสงส์หลายประการ เช่น รายได้ทางการค้า รวมถึงหลักประกันที่ช่วยไม่ให้ประเทศมหาอำนาจกระทำการตามอำเภอใจ อีกทั้งยังนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนผู้แทนทางการทูตระหว่างประเทศ ตลอดจนการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาอย่างต่างแดน ต่อมาได้นำความรู้มาเปลี่ยนแปลงประเทศให้มีความทันสมัยอย่างตะวันตก (Na Pomphet, 2001) เมื่อสยามเปิดรับเอาความเจริญจากโลกตะวันตก จึงนำมาสู่การปรับเปลี่ยนโลกทัศน์จากโลกทัศน์แบบไตรภูมิพระร่วงที่แวดล้อมด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนผูกติดกับความเชื่อและความมุ่งหมายในเรื่องที่พ้นไปจากโลกนี้ มาเป็นโลกทัศน์สมัยใหม่ที่มองทุกสิ่งเป็นสิ่งสามัญ มุ่งตอบสนองความสำเร็จในชีวิตนี้ (Visalo, Phra , 2003) อีกทั้งยังส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งต่อเศรษฐกิจ สังคมการเมืองวัฒนธรรม ตลอดจนพุทธศาสนา ส่งผลให้ชาวสยามมีค่านิยมต่อความรู้และคุณค่าของชีวิตเปลี่ยนไป

จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องกรรมและการเกิดใหม่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาอย่างยาวนานนับแต่สมัยสุโขทัยจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น อีกทั้งยังมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคมไทย ส่งผลให้คนไทยเกรงกลัวผลของกรรมชั่ว หลีกเลี่ยงการเบียดเบียนผู้อื่น ยังผลให้สังคมไทยมีความเป็นอยู่ที่สงบร่มเย็น ประกอบกับพุทธศาสนาสอนให้ทำความดีช่วยเหลือผู้อื่น สังคมไทยจึงเป็นสังคมของผู้มีเมตตาช่วยเหลือแม้กับคนแปลกหน้า อันเป็นบุคลิกภาพหนึ่งของคนไทยที่กลายเป็นอีกหนึ่งใน Soft Power ที่เป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก อีกทั้งการเปิดประเทศค้าขายกับต่างชาติของสยามประเทศส่งผลให้ต้องเปิดรับเอาอิทธิพลจากภายนอก โดยเฉพาะจากชาติตะวันตกที่มีการปฏิวัติวิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม สังคมไทยจึงย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้

พุทธศาสนากับความเชื่อทางวิทยาศาสตร์และการปฏิรูปพุทธศาสนาในประเทศไทย (รัชกาลที่ 3 - กิ่งพุทธกาล)

อารยธรรมของมนุษย์ได้ให้กำเนิดวิทยาการและศิลปะ วิทยาศาสตร์เป็นวิทยาการแขนงหนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อทำความเข้าใจตนเองและธรรมชาติ โดยเริ่มต้นจากความต้องการที่จะรู้ว่าอะไรคือความจริงแท้ที่ซ่อนอยู่หรือซ่อนอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จึงมุ่งความสนใจไปที่สสารและค้นหาลึกลงไปในธรรมชาติภายในของสสาร วิทยาศาสตร์จึงศึกษามนุษย์ในแง่ที่เป็นส่วนหนึ่งของสสารที่เรียกว่าอนุภาค อะตอม และเซลล์ (Promtha, 1999)

การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ เริ่มต้นในปี ค.ศ. 1543 เมื่อนิโคลัส โคเปอร์นิคัส ตีพิมพ์ On the Revolutions of Celestial Sphere ระบุว่าดวงอาทิตย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล โดยมีโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ (Promkhunaporn, Phra (P.A. Payutto), 2009) เป็นการปฏิวัติศตวรรษที่เชื่อว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ต่อมากาลิเลโอได้บุกเบิกการแสวงหาความจริงทางวิทยาศาสตร์ด้วยกระบวนการสังเกตโดยประจักษ์และใช้สูตรทางคณิตศาสตร์มาอธิบายธรรมชาติ จนกลายเป็นมาตรฐานของทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 จนถึงปัจจุบัน เมื่อมนุษย์ศึกษาธรรมชาติมากขึ้นจึงมีมุมมองต่อธรรมชาติเปลี่ยนไป จากเดิมมองว่าธรรมชาติเป็นประหนึ่งมารดาผู้อ่อนโยน กลายเป็นเพียงเครื่องจักรกลชนิดหนึ่ง ต่อมาแนวคิดของเรอเน เดส์คาร์ทส์ ได้เปลี่ยนที่ศนะต่อจักรวาลและสิ่งมีชีวิต โดยใช้การวิเคราะห์จำแนกแจกแจง ประกอบด้วยการแยกแยะความคิดและปัญหาออกเป็นชิ้นส่วนและจัดเรียงใหม่ตามระเบียบวิธีของตรรกะ ซึ่งนำมาสู่ที่ศนะแบบลดส่วนในวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่าปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนทุกด้านสามารถเข้าใจโดยการย่อลงมาศึกษาเพียงองค์ประกอบย่อย ของปรากฏการณ์เดิมเท่านั้น (Capra, 2006) เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าขึ้นโลกทัศน์แบบเดส์คาร์ทส์มาถึงทางตัน เนื่องจากวิธีการของการลดทอนส่งผลให้ความจริงที่หลากหลายมิติของโลกจักรวาลลดลงเหลือมิติเดียว เปรียบความจริงหลากหลายมิติในโลกจักรวาลคือประติมากรรม แต่เมื่อวิทยาศาสตร์แสวงหาความจริงด้วยการลดทอนจึงทำให้ปฏิมากรรมนั้นถูกริดให้เป็นแผ่นแบน ๆ ที่มีเพียงมิติเดียว (Promtha, 1999) อีกทั้งทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติที่สมบูรณ์ได้อย่างแน่นอน จะทำได้แต่เพียงการประมาณการเกี่ยวกับธรรมชาติของความจริง เนื่องจากวิทยาศาสตร์ไม่ใช่เรื่องของสัจธรรม หากเป็นการอธิบายความจริงอย่างมี

ขอบเขตโดยการประมาณการเท่านั้น (Capra, 2006) ส่งผลให้แนวคิดของวิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับองค์รวมและมีการศึกษาหรือการทำงานแบบบูรณาการ และนับจากปี พ.ศ. 2393 เป็นต้นมา ยุโรปได้ผงาดขึ้นมาโดยอาศัยศักยภาพทางการทหาร อุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ขึ้นเป็นจักรวรรดิยุคใหม่ และในปี พ.ศ. 2443 ยุโรปได้ควบคุมเศรษฐกิจและพื้นที่ส่วนใหญ่ของโลกไว้ได้ (Harari, 2018) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นส่วนผลักดันที่สำคัญในการนำแนวคิดทางตะวันตกเข้าสู่สังคมไทย อีกทั้งยังนำความเปลี่ยนแปลงสู่พุทธศาสนาจนนำไปสู่การปฏิรูปพุทธศาสนาในเวลาต่อมาอีกด้วย

การปฏิรูปพุทธศาสนา เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อครั้งเจ้าฟ้ามงกุฎ (รัชกาลที่ 4 ในกาลต่อมา) ทรงออกผนวช เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมีสายสัมพันธ์อันดีกับมิชชันนารีชาวตะวันตก พระองค์ขึ้นชอบและสนใจศึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีตะวันตก ทรงมุ่งศึกษาพระบาลีโดยเฉพาะที่สอดคล้องกับแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ในสมัยนั้น อีกทั้งทรงมองว่าไตรภูมิพระร่วงเป็นแนวคิดที่ล้ำสมัย จึงทรงสอนคณะศิษยานุศิษย์ให้สอนนอกเหนือไปจากมุมมองของไตรภูมิพระร่วง เมื่อทรงเล็งเห็นความย่อหย่อนพระวินัยของพระสงฆ์ในยุคนั้น พระองค์จึงได้ผนวชอีกครั้งในคณะสงฆ์มอญ และในเวลาต่อมาพระองค์จึงได้ให้กำเนิดธรรมยุติกนิกาย ซึ่งพระองค์มองว่าถูกต้องตรงตามพุทธวจนะ รัชกาลที่ 4 มีพระราชโอรส 2 พระองค์ที่ดำเนินงานด้านพุทธศาสนาตามพระองค์ คือ รัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระสังฆราช กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งทั้งสองพระองค์ได้ร่วมกันปฏิรูปพุทธศาสนาให้มีความทันสมัย เป็นวิทยาศาสตร์ และมีความเป็นชาตินิยม (Sivaraksa, 2004) พุทธศาสนาฝ่ายปฏิรูปเป็นปรากฏการณ์ทางศาสนาของชนชั้นกลางที่เกิดขึ้นเพราะระบบการศึกษาสมัยใหม่และการพัฒนาเศรษฐกิจในสังคมไทย (Pundarikwiat, 1997) ผลจากการปฏิรูปพุทธศาสนาส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งทางโครงสร้าง ความเชื่อ และการใช้ชีวิตของผู้คนในสังคมไทย ที่แต่เดิมทั้งวัดและพระอยู่อย่างค่อนข้างเป็นอิสระจากรัฐ การปกครองและควบคุมพฤติกรรมสงฆ์อย่างใกล้ชิดเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นช่วงเวลาที่มีความคิดทางศาสนาและการมองโลกของคนชั้นปกครองในสังคมไทยเปลี่ยนไป เนื่องจากคนรุ่นใหม่ได้รับเอาความรู้ในทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ตลอดจนวิถีคิดและการมองโลกของตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับสิ่งที่มีอยู่ในสังคมไทยแต่เดิม ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกจากมีการรวมอำนาจในการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลางอย่างเป็นระบบและเด็ดขาดกว่าสมัยใดแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองและบริหารคณะสงฆ์ที่วราชอาณาจักอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม คือ 1) เกิดระบบการปกครองสงฆ์ที่มีการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และ 2) กำหนดให้วัดและพระภิกษุสงฆ์ต้องปฏิบัติตามขนบประเพณี พิธีกรรม และการสอนพระพุทธศาสนาตามแบบอย่างที่มาจากส่วนกลางอย่างเคร่งครัด การเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัดกับสังคมนับแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้วัดกับชุมชนมีความห่างเหินกัน (Wanliphodom, 2017) ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มีการปฏิรูปอย่างเป็นทางการเป็นรูปแบบในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงปรับรูปแบบการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยให้มีแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ อีกทั้งยังทรงแต่แบบเรียนทั้งแบบเรียนธรรมะและแบบเรียนภาษาบาลีที่ยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้รัชกาลที่ 5 ทรงเห็นคุณค่าของศาสนาและจริยธรรมเพียงระดับศีลธรรม และมุ่งเพียงประโยชน์ปัจจุบัน พระองค์จึงทรงส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยฝ่ายปริยัติธรรม แต่ไม่ทรงสนับสนุนการศึกษาฝ่ายปฏิบัติหรือกรรมฐานเท่าใดนัก (Visalo, Phra , 2003)

ในช่วงกึ่งพุทธกาล พระภิกษุที่โดดเด่นในพุทธศาสนาฝ่ายปฏิรูปในประเทศไทย คือ พุทธทาสภิกขุ แนวทางการปฏิรูปของท่านเป็นการย้อนกลับไปสู่คำสอนและคัมภีร์ในระยะแรก ซึ่งเป็นการปฏิเสธประเพณีนิยมที่แทรกเข้ามา รวมถึงท่านยังตีความคำสอนดั้งเดิมในลักษณะที่ส่งเสริมการปฏิรูปทางสังคมและการดำรงอยู่ของชนชาติ (Sathanand, 1996) ท่านจึงปฏิรูปคณะสงฆ์โดยการย้อนไปศึกษาพระบาลี อีกทั้งยังได้รับอิทธิพลจากสิ่งพิมพ์ของ London Buddhist Society และ Maha Bodhi Society ท่านได้นำรูปแบบความเป็นอยู่และแนวทางการปฏิบัติจากสมัยพุทธกาลมาใช้ในสวนโมกขพลาราม โดยเน้นการเป็นอยู่ที่เรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติและการประยุกต์ใช้ธรรมะให้เหมาะสมกับยุคสมัย อีกทั้งยังได้รวมเอาการศึกษาและการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาไว้ด้วยกัน ทั้งนี้ท่านยังได้เปิดกว้างให้กับพุทธศาสนิกชนอื่น รวมถึงยังเปิดกว้างให้กับศาสนาอื่น (Sivaraksa, 2004) อีกเป้าหมายหนึ่งในการก่อตั้งสวนโมกข์ของท่านคือเพื่อการส่งเสริมความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในยุคกึ่งพุทธกาล (Bhikkhu, 2010) ซึ่งเป็นความเชื่อ

ร่วมสมัยของพุทธบริษัทในยุคนั้น จะเห็นได้จากความเคลื่อนไหวของท่านธรรมपाल รวมถึงการส่งเสริมการปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานที่มีวิปัสสนาจารย์เผยแผ่ทั้งคุณแม่สิริ กรินชัย รวมถึงอาจารย์โคเอนก้า ที่วางระบบการเผยแผ่ วิปัสสนาไปทั่วโลก เพื่อให้ศาสนิกได้เข้าถึงหัวใจของศาสนา ดังจะเห็นได้จากการอธิบายการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ของแฮรารีว่า (Harari, 2018) “ การฝึกวิปัสสนาคือการสำรวจกายและใจอย่างใกล้ชิด รับรู้การเกิดขึ้นและดับไปของ เวทนา... เมื่อจิตประสพกับสิ่งใดจะตอบสนองด้วยกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ... หากจิตประสพกับสิ่งไม่พึงใจก็อยาก กำจัดทิ้ง แต่หากประสพสิ่งพึงใจก็อยากให้อยู่และเพิ่มขึ้น และกลัวความพ้อใจนั้นจะหายไป ดังนั้นเมื่อประสพทุกข์ หรือสุขก็ไม่ผลักไสหรือเก็บกักไว้ด้วยการลดความอยาก แต่ควรทำจิตให้ยอมรับสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิปัสสนา อันเป็น กระบวนการเพื่อใช้ฝึกจิตให้มองสิ่งต่างๆ ที่ต้องพบเจออย่างที่เป็นจริงโดยไม่มี ความอยากมาเกี่ยวข้อง ”

การปฏิรูปพุทธศาสนาให้ทันสมัย มีความเป็นวิทยาศาสตร์ และมีคณะสงฆ์ที่เคร่งพระวินัย ด้านบวกส่งผลให้ พระสงฆ์มีความเคร่งครัดในพระวินัยมากขึ้น ศึกษาภาษาบาลีมากขึ้น ส่วนในด้านลบเป็นผลจากการมองข้ามการศึกษา ไตรภูมิพระร่วงส่งผลโดยตรงต่อศีลธรรมในสังคม (Sivaraksa, 2004)

จะเห็นได้ว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติ สังคมไทยจำต้องเปลี่ยนแปลงให้มีความเจริญตาม แบบมาตรฐานของชาติตะวันตกเพื่อให้รอดพ้นจากการล่าอาณานิคม แม้พุทธศาสนาอันเป็นความเชื่อหลักของสังคมยัง จำเป็นต้องปฏิรูปเพื่อมิให้ถูกมองว่าล้าหลัง การลดบทบาทของพุทธศาสนาให้เหลือเพียงระดับศีลธรรม และ การศึกษาของคณะสงฆ์ที่ให้ความสำคัญการศึกษาภาคปริยัติ ตัดขาดกับภาคปฏิบัติการเรียนการสอนจึงไม่อาจเป็น เหตุให้เกิดปฏิวัติได้ ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนิกชนจึงได้ปฏิรูปพุทธศาสนาให้กลับมาศึกษาและปฏิบัติให้ครบถ้วนตามหลัก ไตรสิกขาด้วยการตามรอยพระอรหันต์ แม้ว่าพุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งยังคงมุ่งศึกษาและปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายของ ศาสนา ในขณะที่คนไทยส่วนใหญ่กลับรับเอาความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ถาโถมเข้ามาในสังคมไทย ส่งผลให้ความต้องการแรงงานในระบบเกษตรกรรมลดลง ผนวกกับผู้คนเริ่มมีการศึกษาจึงละทิ้งการเกษตรหันเข้า สู่ระบบอุตสาหกรรมและระบบราชการ ทุนนิยมและบริโภคนิยมเข้ามาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต สังคมไทยจึงเข้า มาถึงยุคปัจจุบัน

พุทธศาสนากับลัทธิบริโภคนิยม (อยุธยา - ปัจจุบัน)

คนไทยในอดีตกว่าจะยอมรับเอาความเชื่อใหม่ ๆ เข้ามาปรับใช้ในชีวิตใช้เวลาับร้อยปี แต่คนไทยในยุคหลัง การเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับยอมรับและให้คุณค่ากับความเชื่อและค่านิยมจากชาติตะวันตกอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ ระบบความเชื่อและความเป็นอยู่ในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

วัดในอดีตและวัดในปัจจุบัน ในอดีตเงินมีบทบาทน้อยมากสำหรับพระและวัด เพราะชาวบ้านอุทิศถวายด้วย ปัจจัย 4 (Visalo, Phra 2003) วัดหลวงจะได้รับการอุปถัมภ์จากรัฐด้วยการถวายข้าพระ (ทาสที่พระมหากษัตริย์หรือผู้มี ฐานะอุทิศถวายเป็นสิทธิ์ขาดแก่วัด) โยมสงฆ์ (ญาติโยมของพระที่ได้รับสิทธิพิเศษให้มาปรนนิบัติและดูแลพระสงฆ์และ วัด โดยไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานมาเป็นไพร่) และเลกวัด (ไพร่หลวงที่พระมหากษัตริย์อุทิศถวายวัดโดยไม่ต้องทำงานให้ หลวง แต่ต้องทำงานให้วัดเป็นช่วง ๆ) แรงงานเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญในการทำงานบำรุงวัดรวมถึงการปลูกข้าวเลี้ยงพระ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัฐส่งเสริมการค้าและการผลิตมากขึ้น ผู้คนจึงมีเงินทองในการทำบุญได้มากขึ้น วัดจึง ไม่ต้องการแรงงานมาปลูกข้าวเช่นที่แล้วมา วัดส่วนใหญ่จึงขอรับเงินจากข้าพระและเลกวัดแทนการใช้แรงงาน ต่อมา เมื่อมีการเลิกระบบไพร่วัดจึงขาดรายได้ จึงต้องหารายได้โดยการนำที่ดินวัดไปหาผลประโยชน์ อีกทั้งยังมีการจัดงาน เทศกาลที่เรียกว่างานวัด รวมถึงการหารายได้จากการฃาปนกิจศพ เป็นต้น ในปัจจุบันวัดได้ถูกแปรสภาพให้กลายเป็น ตลาดในอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากการเข้าบูชาเครื่องรางของขลังแล้ว การทำบุญกุศลและการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ก็กลายเป็นสินค้าที่ต้องใช้เงินในการซื้อหา โดยมีพระภิกษุเป็นผู้ขาย คนที่ปรารถนาบุญไม่จำเป็นต้องทำความดีเพียงแค ่จ่ายเงินก็ได้บุญแล้ว และความมากมายของบุญก็ขึ้นอยู่กับยอดเงินทำบุญอีกด้วย (Visalo, Phra, 2003)

วัดกับลัทธิบริโภคนิยม ในระยะเริ่มแรกมนุษย์แสวงหาวัตถุเพื่อความอยู่รอดปลอดภัยจากอันตราย แรงจูงใจ ขึ้นต่อมาคือการแสวงหาวัตถุเพื่อความสะดวกสบายทางกายปรนเปรอประสาททั้งห้า ต่อมาเมื่อเกิดการปฏิวัติ

อุตสาหกรรม มีผลผลิตที่ล้นเหลือ ลัทธิบริโภคนิยมจึงได้ถือกำเนิด กระตุ้นให้คนไม่เสพด้วยความเชื่อว่าความสุขจะได้มาด้วยการบริโภค ซึ่งการบริโภคนิยมได้ยุติเพียงแค่การปรนเปรอประสาทสัมผัสทั้งห้าหากแต่พัฒนาไปถึงขั้นที่มุ่งตอบสนองความสุขทางจิตใจอีกด้วย สิ่งที่ไม่เสพจึงมิได้เป็นเพียงวัตถุและบริการ หากยังขยายไปถึงประสบการณ์และสัญลักษณ์ ซึ่งบ่อยครั้งก็ไม่แตกต่างจากศาสนา หากนิยามศาสนาหมายถึงระบบความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติที่ตอบสนองความต้องการส่วนลึกของมนุษย์โดยเฉพาะความมั่งคั่งทางจิตใจ บริโภคนิยมก็มีเป้าหมายที่สอดคล้องกับเป้าหมายในศาสนาที่มุ่งให้ผู้คนรู้สึกเต็มอ้อมในชีวิต บริโภคนิยมทำให้ชีวิตรู้สึกเต็มด้วยการเติมเต็มด้วยวัตถุ แม้ว่าวัตถุยังไม่สามารถทำให้ชีวิตเต็มอ้อมได้ แต่อย่างน้อยก็ส่งผลให้ชีวิตมีจุดหมาย และมีการอุทิศตัวเพื่อให้ถึงเป้าหมายนั้น ๆ กุญแจแห่งความสำเร็จของบริโภคนิยมอยู่ที่การโฆษณา ส่งผลให้จิตใจของเราล้นหลากด้วยภาพแห่งความสมบูรณ์พร้อมและจุดหมายแห่งความสุขที่เข้าถึงได้ง่าย แม้ว่าลัทธิบริโภคนิยมมีจุดหมายมุ่งไปที่ความสุขเหมือนกับศาสนา แต่ต่างตรงที่ความสุขที่ลัทธิบริโภคนิยมเสนอและสัญญาว่าจะสนองนั้นเป็นจุดหมายที่เข้าถึงได้ง่าย ทั้งนี้แรงขับที่ส่งผลให้ผู้คนเข้าหาลัทธิบริโภคนิยมเป็นแรงขับเดียวกับที่เข้าหาศาสนาคือความรู้สึกพร่องอันเป็นความรู้สึกที่รบกวนจิตใจผู้คน โดยแสดงออกมาในรูปแบบของความรู้สึกว่าชีวิตไร้คุณค่า หรือชีวิตว่างเปล่าเพราะไร้จุดหมาย รวมถึงความรู้สึกไม่มั่นใจว่าตัวตนมีอยู่จริง ความรู้สึกนี้ศาสนาตอบสนองด้วยการทำให้ผู้คนมั่นใจในพระเจ้าผู้ซึ่งเป็นอมตะซึ่งเราสามารถรวมเป็นหนึ่งเดียวได้ เมื่อคนไม่เชื่อในพระเจ้าลัทธิบริโภคนิยมจึงเข้ามาแทนที่ด้วยการอธิบายว่าความรู้สึกที่พร่องเกิดจากการมีไม่พอ จึงต้องแสวงหาและครอบครองให้มากขึ้น การสัมผัสกับวัตถุทำให้ลดข้อกังขาเกี่ยวกับเรื่องตัวตนได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่ความรู้สึกพร่องก็บรรเทาลงได้จากการเสพ ในอีกทางหนึ่งสินค้าในปัจจุบันยังหันมาทำหน้าที่เช่นเดียวกับศาสนาด้วยการกำหนดคุณค่าและความหมายของชีวิต รวมถึงกำหนดแนวทางของการมีชีวิตที่มีคุณค่า เมื่อผู้ผลิตสินค้าได้ผันตัวมาเป็นผู้ผลิตคุณค่า เติมความหมายให้แก่สินค้าโดยมุ่งขายยี่ห้อมากกว่าตัวสินค้า ทำให้ยี่ห้อกลายเป็นตัวแทนของคุณค่าวิถีชีวิต และประสบการณ์ที่พึงปรารถนา ด้วยอิทธิพลของยี่ห้อบริษัทผู้ผลิตและบริษัทโฆษณาได้ทำให้วัตถุธรรมดา กลายเป็นสิ่งทรงคุณค่า ซึ่งไม่เพียงแต่ดึงดูดจิตใจของผู้คนหากยังกลายเป็นสิ่งที่ให้คุณค่าและความหมายแก่ชีวิตของเจ้าของ รวมถึงยังเป็นตัวสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนที่พึงปรารถนาแก่ผู้บริโภคอีกด้วย อีกทั้งยี่ห้อยังมีบทบาทที่ทำให้ผู้คนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของบางสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าตนเอง รวมถึงความรู้สึกที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ซึ่งเดิมทีศาสนาใช้พิธีกรรมเพื่อเติมเต็มความรู้สึกนี้ ดังที่ผู้คนในปัจจุบันเกาะกลุ่มแวลลุ่มยี่ห้อต่าง ๆ โดยมีวิถีชีวิต ค่านิยม สัญลักษณ์ และพิธีกรรมคล้าย ๆ กันจนอาจมองว่าเป็นลัทธิพิธีอย่างหนึ่ง (Visalo, Phra , 2003) แม้ว่าคำสอนในพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นที่การรู้จักทุกข์และการออกจากทุกข์ แต่การที่ผู้คนในสังคมยังต้องดิ้นรนทำมาหากินเพื่อการอยู่รอด ความสุขอันเกิดจากการละตัวตนดูเหมือนจะเข้าถึงยากกว่าการเติมเต็มชีวิตด้วยวัตถุ แม้สมมติสงฆ์เองก็ยังเป็นส่วนหนึ่งในสังคมยอมรับเอาค่านิยมในสังคมเอาไว้ไม่มากนักน้อย จึงไม่แปลกที่ในปัจจุบันเราจึงมีพระและวัดในแบบบริโภคนิยมเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมบริโภคนิยมเช่นเดียวกัน

สรุป

มนุษย์กับความเชื่อเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ เราเชื่อสิ่งใดมักแสดงออกตามความเชื่อนั้น เมื่อคนที่เชื่อเหมือนกันมารวมกันเกิดเป็นค่านิยม ค่านิยมของแต่ละสังคมกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม ในยุคก่อนประวัติศาสตร์พรานป่าต้องการความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติยอมก้มหัวกราบไหว้วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติเพื่อให้พ้นภัย ต่อมาเมื่อรวมตัวกันตั้งถิ่นฐานรู้จักเพาะปลูกและค้าขายความต้องการการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขยายตัวขึ้น ความเชื่อในธรรมชาติและเชื่อเรื่องผีขยายตัวขึ้น ผีตีพัฒนาเป็นผีเจ้าจนถึงเทพเจ้า ผู้คนบวงสรวงอ้อนวอนให้ตนได้รับสิ่งที่ปรารถนาจนเกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ต่อมาเมื่อคนไทยรับเอาแนวคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในพุทธศาสนาเข้ามาหลอมรวมกับความเชื่อเรื่องผีและไสยศาสตร์ที่มีอยู่เดิม ความเชื่อทั้งสามประสานสอดคล้องกันเป็นอย่างดี จะเห็นได้จากยามเจ็บป่วยหาหมอธรรมมารักษา ก่อนทำนาบูชาพระแม่โพสพ การใช้ชีวิตด้วยการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเพื่อจุดหมายที่ดีในสัมปรายภพ จนเมื่อไทยได้รับเอาแนวคิดทางตะวันตกเข้ามาผ่าน

แนวคิดทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ยังผลให้พุทธศาสนาปรับตัวรับเอารูปแบบบริโภคนิยมเข้ามา พิธีกรรมและสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นสินค้าและบริการ

แม้ว่าพุทธศาสนิกชาวไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะยังคงยึดเอาผีและไสยศาสตร์เป็นสรณะ ผนวกกับความสุขจากการบริโภคสินค้าและบริการที่ตอบสนองความรอดและความต้องการในปัจจุบัน แต่ความสุขที่ได้กลับกลายเป็นความทุกข์ที่แผดเผาที่นำไปสู่การยึดมั่นถือมั่นในตัวตนและตอบสนองกิเลส อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมตามมาอีกมากมาย เนื่องจากยังไม่อาจแก้ไขความรู้สึกร่องทางจิตวิญญาณที่มนุษย์โหยหาได้ ทั้งนี้เพราะการมีความสุขที่ยั่งยืนและการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพจำต้องครอบคลุม 4 มิติ คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิตใจและอารมณ์ ความสัมพันธ์กับสังคม และจิตวิญญาณ (Phoolcharoen, 2001, World Health Organization, 1986) ทั้งนี้มิติทางจิตวิญญาณจะเกิดขึ้นได้ จำต้องอาศัยหลักธรรมที่มุ่งทำลายความเห็นแก่ตัว ไปจนถึงการละวางตัวตน อันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งจากภายในจนเกิดความสุขสงบนั้น ต้องอาศัยความรู้และการปฏิบัติที่ถูกต้อง และพุทธศาสนามีคำตอบและแนวทางปฏิบัติสำหรับโจทยนี้

References

- Academic Division University of Dhammakaya California. (2006). *Law of Karma*. California: Dhammakaya University. (in Thai)
- Atikomnantha, P. (2007). *Social and Thai Culture* (3rd ed.). Bangkok: Ramkhamhaeng University. (in Thai)
- Bhikkhu, B. (2010). *10 Years in Suan Mokkha*. Bangkok: Mind Health Publication. (in Thai)
- Capra, F. (2006). *The Turning Point* (7th ed.). (Phra Paisal Pasannadhammo, Trans). Bangkok: KomolKiemthong Foundation. (in Thai)
- Chaiyotha, D. (1957). *History and Thai Culture*. Bangkok: Odian Store. (in Thai)
- Dhammapitaka, Phra (P. A. Payutto), (1995). *Buddhist Dictionary: Glossary Issue*. Bangkok: Mahachulalongkorn University. (in Thai)
- Ganwiboon, S. (2015). *Teaching Material for Subject Beliefs System in Thai Society*. Suratthani: Suratthani Rajabhat University. (in Thai)
- Harari, Y. N. (2018). *Sapiens a Brief History of Humankind*. (Numchai Cheewawiwat, Trans). Bangkok: Gypzy Group. (in Thai)
- Khamwansa, S. (1999). *Bhramanism (Hindu) in Thailand Eastern Civilisation*. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)
- MuengWong, S. (1977). *Pre-History of Thailand. - Sukhothai*. Songkha: Namthai Publisng. (in Thai)
- Na Ponphet, W. (2001). *The. Evolution of Thai Society and the Novel, the Pol Nikorn Kimnguan Series*. Bangkok: Sangdao. (in Thai)
- Narada, Thera. (1988). *The Buddha and His Teachings*. Malaysia: Buddhist Missionary Society.
- National Office of Buddhism. (2015). *Fundamental Data of Buddhism in 2015*. Bangkok: National Office of Buddhism. (in Thai)
- Phongphit, S. (2005). *Religions and Belief System in Thai Society*. Thai Encyclopaedia for Youth. Vol 20. Bangkok: Thai Encyclopaedia for Youth. (in Thai)

- Phoolcharoen, W. (2001). *Health, Value, and Strategies for Society*. Bangkok: Health System Research Institute. (in Thai)
- Promkhunaporn, Phra (P.A. Payutto) (2007). *Belief Understand Correct Kamma* (9th ed.). Chumphon: Thungphai Dhamma Practice Garden. (in Thai)
- _____. (2009). *Chronology of Buddhism in World Civilization*. Bangkok: Phalidham Publishing. (in Thai)
- Promtha, S. (1999). *Buddhist Philosophy Humanity Society and Ethics Issue*. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Pundarikwiat, T. (1997). Buddhadasa Bhikkhu in Thai Society Contents. In *Journal of Buddhist Studies*. Vol IV. No.2 (pp. 84-104). Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Satha-anand, S. (1996). Wisdom Heritage of Buddhadasa Bhikkhu: Foundation of Modern Thai Buddhism in Thai Society. In *Buddhism and Spiritual in Thai Society: Religions and Culture Research Issue*. (pp. 107-126). Bangkok: Buddhist Research Institute, Mahachulalongkorn University. (in Thai)
- Sisuchat, A. (2001). *Southern. Roots: Landscape, Look, Spirit*. Bangkok: Mind Health Publication. (in Thai)
- Sivraksa, S. (2004) *Trans Thai Buddhism: Spiritually, Politically, and. Socially*. Bangkok: Suksit Siam. (in Thai)
- Sivaraksa, S. (2007). *Full Obstruction of Buddhism in Thailand*. Bangkok: Suksit Siam. (in Thai)
- Tapvech, N. (1981). *Philosophical Aspects of Traiphumphruang: An Anlysis*. (Master of Arts Thesis). Chulalongkorn University, Graduate School, Department of Philosophy. (in Thai)
- The Fine Arts Department. (2009). *Names of Thai Tradition: Folk Festival*. Vol III (Beliefs). Bangkok: The Fine Arts Department. (in Thai)
- Visalo, Phra P. (2003). *Thai Buddhism in the Future Trend and Critical Solving*. Bangkok: Sodsri Saridwong Foundation. (in Thai)
- Wanliphodom, S. (2017). *Buddhism and Beliefs in Thai Society*. Bangkok: Lek-Prapai Viriyahpant Foundation. (in Thai)
- World Health Organization. (1986). *Ottawa Charter of Health Promotion*. Geneva: World Health Organization.

ผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรดา (สุมาลย์) กาลวิบูลย์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

272 หมู่ 9 ตำบลขุนทะเล

อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84100

Email: surada.gan@sru.ac.th

